

Fynske sprøjtehus i landsognene 1861-1900

De tilbageværende sprøjtehus

Kenneth Jensen

Indhold

Forord

Sprøjtehuse

Allerup

Bregninge

Davinde

Drigstrup

Egense

Fangel

Fodslette

Heden

Hessum

Hjallese

Højby

Haastrup

Kærby

Marslev

Oure

Ravnebjerg

Rosilde

Rynkeby

Røjle

Skaastrup
Smidstrup
Stenløse
Svanninge
Sønder Højrup
Tullebølle
Turup
Uggerslev
Veflinge
Vester Kærby
Vormark
Åsum

Forord

Jeg har i denne bog valgt at vise billeder og en kort beskrivelse af de fynske sprøjtehusene der er opført i forbindelse med indførelsen af den nye brandpolitilov af 1861 og frem til år 1900. Sprøjtehuset i Haastrup er også medtaget, selvom det er en genopførelse.

Sprøjtehusene opført efter 1900 er ikke medtaget, det samme gælder for sprøjtehusene ved Kjærsgård, Brenderup og i Søby på Ærø. Disse er fra før brandpolitiloven af 1861.

Der er på Fyn med tilhørende øer 32 sprøjtehusene tilbage fra 1800-tallet og omkring 12 sprøjtehusene tilbage fra 1900-tallet.

Mange af de gamle sprøjtehusene på Fyn er blevet overtaget af landsbyerne, som vedligeholder dem i fællesskab.

Ikke nok med at frivillige sætter dem i stand og vedligeholder dem, sprøjtehusene bliver også en del af nutidens landsby og danner ofte ramme om fællesaktiviteter til glæde for alle lokale landsbybeboere.

Langt de fleste af de tilbageværende fynske sprøjtehuse er flotte, men der er enkelte, som er forfaldne.

Desværre vil der givetvis blive revet fynske sprøjtehuse ned i løbet af de kommende år på grund af manglende istandsættelse og vedligehold.

Så sent som i 2017 blev sprøjtehuset i Vester Skerninge revet ned.

Det er ærgerligt, for de er en vigtig kulturhistorisk arv fra dengang, brandvæsenet var organiseret lokalt og var en vigtig del af landsbyernes fællesskab.

Kenneth Jensen

Sprøjtehuse

I en del fynske landsbyer er det muligt at se spor efter de lokale brandværn i anden halvdel af 1800-tallet.

Det er de små bygninger, hvor landsbyernes brandsprøjte tidligere blev opbevaret. De kaldes for sprøjtehuse, og placeredes ofte på fælles jord ved landsbyens gadekær, ved kirken eller ved landsbystævnet.

Da sprøjtehusene lå meget centralt i landsbyerne, fik de også en lidt anden, men meget praktisk funktion end det, de var beregnet til.

De blev brugt som opslagstavle til at meddele fælles begivenheder for landsbyerne, for eksempel cirkus, valg eller landsbyfester.

Brand i landsbyerne

I gamle dage havde de fleste huse på landet stråtag og var sårbare over for gløder og lynnedslag. Opstod der en brand, stillede landsbybeboerne sig i en lang kæde fra den nærmeste branddam.

De landsbybeboere, der stod ved branddammen, fyldte spandene op med vand og gav dem videre til den næste i kæden, som så rakte dem videre til den næste, indtil spandene med vand nåede frem til branden.

For at lave en kæde fra branddammen frem til branden skulle der møde mange op for at hjælpe.

Det tog tid, og ofte fik ilden alt for godt fat, inden man var klar til at få vandet frem.

Brandsprøjter før 1861

Tidligere var kun de lokale herregårde og hovedgårde forpligtede til at have en brandsprøjte. Problemet var bare, at de ofte lå langt væk fra landsbyerne. Der var heller ikke krav om vedligeholdelse af disse brandsprøjter, så de var ofte forfaldne, og nogle var direkte ubrugelige.

Brandpolitiloven af 1861

Købstæderne havde for længst fået organiseret brandbekæmpelsen og ikke mindst forebyggelsen af brande, så det var nødvendigt med nye tiltag for at organisere brandbekæmpelsen i sognekommunerne.

Brandpolitiloven af 2. marts 1861 gjorde fremover landsbyernes brandbekæmpelse til et kommunalt anliggende i sognekommunerne.

Hver eneste sognekommune skulle sørge for organiseringen af den lokale brandbekæmpelse inden 1. januar 1865. Samme dato bortfaldt herregårdenes og hovedgårdenes pligt til at have en brandsprøjte.

Nogle af herregårdenes og hovedgårdenes brandsprøjter blev overdraget til landsbyerne.

Derudover påbød brandpolitiloven også, at brandsprøjterne skulle bruges inden for en mils omkreds fra der, hvor den var placeret, og endnu længere væk, hvis brandfogeden eller politimesteren forlangte det.

En gammel dansk mil svarer til omkring 7.5 kilometer.

I den nye brandpolitilov stod der ikke noget om, at der skulle opføres særlige bygninger til brandsprøjten. Så nogle steder blev de opbevaret i lader eller andre bygninger, hvor der var plads.

Det anslås, at lidt over halvdelen af de fynske sognekommuner alligevel opførte sprøjtehuse til brandsprøjterne.

Sprøjtehusene

De fleste sprøjtehuse lignede hinanden lidt i udseende, der er dog forskelle at se på de tilbageværende sprøjtehuse.

Størrelsen var også nogenlunde ens. Længden var omkring fire til fem meter, bredden omkring to til tre meter og højden omkring 2-2,5 meter.

Størrelsen på sprøjtehusene bestemtes af, hvor store landsbyernes brandsprøjter var.

Sprøjtehusene var opført med væggene muret helt op af brændte mursten. Murstenene var som regel af typen Flensborgsten, som er lidt mindre end almindelige mursten.

Murene stod på en støbt sokkel, som var billigere end en sokkel i granit.

I enkelte af de fynske sprøjtehus er der udvendige nicher i de lange mure. Det var ikke for at gøre dem smukkere, for ved at lave disse nicher kunne der spares omkring 400 mursten.

Ved opførslen af et af de fynske sprøjtehus kalkuleredes der med et forbrug af 6.200 mursten, 380 tagsten og 6,5 tønder kalk. Diverse trælægter, planker og andet tømmer.

Dertil 10 murankre, 350 søm, hængsler, lås med beslag og ikke mindst tre nøgler.

Brandsprøjter

Inde i sprøjtehusene opbevarede naturligvis brandsprøjten, men også forskellige andre mindre

brandslukningsredskaber.

Brandsprøjten var en håndbrandsprøjte. Selve sprøjten kunne i en kraftig stråle pumpe en tønde vand ud i minuttet.

Den var hestetrukket, og på ladet af brandsprøjten stod der en stor tønde med vand. Langs siderne hang der ekstra vandspande.

Det lokale brandværn bestod ofte af otte mænd. Der skulle bruges to eller fire mænd til at vippe håndtaget op og ned for at skabe tryk i brandslangen. Der skulle helst være otte pumpeslag i minuttet for at give den kraftige vandstråle.

Det var et meget hårdt arbejde, og man skiftedes til det mændene imellem under brandslukningen.

Når en udrykning var overstået, vendte brandsprøjten tilbage til sprøjtehuset. Brandslangerne, der var lavet stof, skulle gøres rene og smøres med fedtstof.

Derefter blev de hængt til tørre en uges tid.

På et af de tilbageværende sprøjtehuse, i Tullebølle, kan der ses et rustent beslag i to meters højde på den ene mur. Det har muligvis holdt en lang mast, brandslangen hejstes op i for at tørre hurtigt.

Brandpolitiloven stillede faktisk ikke krav om, at brandsprøjten skulle stå på en vogn og være hestetrukket,